

Kőbányai János

Nemzedékünk legjobbjai...

A halál ugyanolyan természetes, mint a születés, s nemkülönben az a közhely is, hogy a bánat, a magárahagyottság a túlélőkre szakad. Az idei év (jaj, még nincs vége!), s különösen a nyara azonban megszokhatatlan kegyetlenséggel zúdította ránk az életünkől kiszakítás sorozatvető csapásait. Olyan barátaink, olyan személyiségek mentek el, egymás után, akik egy nemzedék legjellemzőbb tulajdonságait testesítették meg művükkel és életükkel. Akikben valamely ügy, gondolat, küzdelem, teljesítmény és magasság – nemcsak a maga egyéni sorsában szakadt meg. Akik – mert korszakukat reprezentatívan voltak képesek összegezni – folytatathatlanok, s ezért velük valami végleg elmúlt, akárcsak a korszakok, amely bennük találta meg legérvényesebb kifejeződéseit. S ha ezt felismertük, velük szemben is kirajzolódik az elmentekkel való kapcsolatunk (feladatunk) átalakulásának formája – az emlékezésen keresztül elvégezni azt a recepciót, amely életüket és művüket a „kollektív” s e minőségében elpusztíthatatlan emlékezet: azaz kultúránk kortól függetlenített köztudatának anyagává szervíti. Ez a folyóiratnak talán az egyik leglényegesebb feladata, s ezzel is kompenzálhatja, viselheti el a rázúduló veszteségeket a („kulturális erő”)térben és korban, amelyben léteznie adatott. Még a test itt van, s már a temetés, a búcsúzás mozzanatában ránszakad a felelősség, hogy autentikus irányt adjunk ennek a recepciónak, s ezt a hagyományá kristályosodó kánont adjuk át munkánk folytatóinak.

Kertész Imre, Juhász Ferenc, a XX. század második fele magyar irodalmának meghatározó oszlopainak kidőlése után ért minket Elie Wiesel halálának híre. Életművét – a nagy magyar tapasztalatot: a nagy „kiszántás” nyomán az Auschwitzban füstté átlényegülés folyamatának tanúságát – nem magyar nyelven írta meg. De hát a nyelv csak köntös a tapasztalat egzisztenciális élménye és megérezkítése szempontjából.

Elie Wiesel az újrainduló *Múlt és Jövő* és ügye igaz barátja és inspirálója volt. Egyike azoknak a szellemi atyáknak, akiktől lapunk hivatástudatát és feladatait – mint stafétabotot – átvette, tanulta. Az ő iránytmutató és azonosságot meghatározó írásával indult vállalkozásunk 1988-ban. Az ő gondol-

taira alapozva-válaszolva jelöltük ki teendőinket az akkori Magyarországra adaptálva.

Elie Wiesel irodalmi és ezen felüli jelentősége – mint Kertész Imréné – a holokauszt-apokalipszisnak az emberiség „kollektív emlékezetébe” vésésében testesült meg. Haláluk szimbólumerővel is megérezkíti az eredeti tapasztalatok továbbadásán alapuló emlékezetmunka végét. Rajtunk, második, harmadik és majd sokadik nemzedéken múlik, hogy ez a nagy tapasztalat, minden időkben ható ellenanyagként, bekerül-e a kultúránkba – a látásunkba.

Elie Wiesel elvégezte, amit az Auschwitz-tapasztalat rábízott. Elsőként (*La Nuit / Az éjszaka*) tudósított az Apokalipszis-élményről – pontosabban: az ő tudósítása volt az, amely először átütött, célba ért. Az írói, tanúi szerepből kilépve, tanítói, szervezői minőségben – a Holokauszt Múzeumok atyja-modellje, a washingtoni is az ő nevéhez fűződik – az egész életét a holokauszt-emlékezetnek s Izrael ügyének szentelte. Gyásunkba büszkeség és elégedettség vegyül, hiszen maximálisan megcsinálta, kihasználta az időt, amit az élet neki adott a rá kimért tervekkel ellentétben.

Esterházy Péter s néhány nappal utána Somló Tamás ment el a gyilkos 2016-os nyárban.

Magyar és zsidó azonosságunk mellett a beatkorszak az, ami a leginkább meghatározó és ideket eltephetlenül. Ama „érzéki-erotikus” populáris zene és mindaz – minden! – ami köré szerveződött, amely ha nem is messiási kort, de békét ígért – és darab időre le is hozta ide e földre ezt az érzést. Ha pillanatokra is, de megélhetővé tette azt. Ezért válhatott felemelően harmonikus kötőanyaggá e két, egymással oly tragikus viszonyban álló azonosság között a beatkorszakhoz fűződő azonosság: ama „túlsó part-ra” átvitt „szerelem”. Hiszen amíg a beatkultúra hatotta át a kultúránkat és „mindennapi életünket” – addig nem horgadtak fel az idegenség, a megkülönböztetés oly tradicionális és sajnos állandónak mutatózó kirekesztő, megkülönböztető „azonosságai”.

Ennek a kornak, a beatkorszaknak az egyik legkiemelkedőbb hőse és megtestesítője volt Somló Tamás. Ami szinte páratlanul ritka ebben a világban, nemcsak a zenéjével, hangjával, de az énekével

Somló Tamás a Múlt és Jövő sátra előtt
a 2014-es könyvhéten

száz százalékban komform egyéni életével is. A halál villámfénye tárja fel most, hogy milyen hatalmas életművet teremtett, s milyen gazdag örökséggel kompenzálja a távozásával oly fájdalmasan rántott hiányát.

Ha őszinték vagyunk: alakjában magunkat siratjuk, a magunk elmenő sorsát látjuk. S mert személyisége meg tudta ragadni a korszakot, amelyből kiolvasztotta és csodaként felépítette a művészetét – távozásával meg is határozta a pillanatot, amikor a korszak visszavonhatatlanul átváltozik emlékké. Álommá. (Egy „álomarcú lány”.)

Ami vigasztaló a rántó fájdalomban az az, hogy mellette eltörpülnek a jelenlegi világunk (a politika, a különbözős kultúrája nyelvén dadogó és oly falsul nyikorgó) mindennapjai. Hogy felfedezzük a vigasztaló igazságot, hogy csak a költői vers és dalsorok, a szívet megragadó zene és ritmus az igazán lényeges – ami megmarad.

Ez Somló Tamás életének és halálának jelentősége és példája. Emellett eltörpül, hogy a *Múlt és Jövő*nek jó barátja volt (lépett fel rendezvényünkön), s mindig érdeklődött, hol tart a munkánk. Búcsúzása is ritka, felemelő üzenet ama „pannóniai temetőben”.

*Ne bídd, hogy jobb a semminél
egy puszta számadat.
Itt éltél. Több vagy boltan is,
mint Kozma utca 6.*

(Gergely Ágnes)

Jaj, jaj, gyilkos, átkozott nyár! 2016-os év! André Hajdut is áldozatul követelte magának. Ha ez kevésbé is köztudott (?!?), de ő az egyik, aki megtestesítette a zsidó/izraeli és magyar kultúra termékeny, egymást meghatványozó szimbiózisát. Most, az élete befejezettségével már az is állítható: a rövid és viharos magyar-zsidó együttlét egész történetére is érvényes ez a kiemelkedő jelentőség és szerep.

A legmélyebb és legprogresszívabb magyar műhelyből jött – Kodály Zoltán tanítványi köréből. S amit tőle tanult, azt a zsidó zenében s az izraeli zenepedagógiában érvényesítette. Olyan eredménnyel, ami a két nép, két kultúra legnemesebb hagyományait ötvözi. Erdély Miklós, Ligeti György, Kurtág György baráti és szellemi körébe tartozván az avantgard modernitás áramkörével tette aktuálissá művészetét és gondolkodását. S mert

André Hajdu a jeruzsálemi (azóta sajnos megszűnt)
Massaryk Kávéházban 2013-ban.

Fotó: Kőbányai János

mindig fiatalokat tanított, s mindig fiatalokkal dolgozott együtt – oly varázslatosan fiatal maradt az utolsó napjáig. Nagyszerű művész volt és ragyogó intellektus, karizmatikus, de szerény ember. Mester a szó/fogalom az antik görögségben kialakult mester-tanítvány viszonyt s a rendkívüli közvetlenséget egyaránt magában foglaló értelmében.

A *Múlt és Jövő* egy olyan mestert vesztett el benne, aki nemcsak az állandó szerzői jelenlétével formálta vállalkozásunk irányát, eredményességét és színvonalát, hanem személyes és baráti kisugárzásával. Elcsépelte szó az árvaság – de nehéz mást találni nemcsak az érzésre, hanem a helyzetre, amivel most az André Hajdu halálával szembesültünk. Különösen, hogy ez a távozás, ami ugyan egyedi, mint minden ember élete, de mégis egy nemzedéket, egy korszakot is megtestesít.

Vigas az bánatban, hogy egy rendkívül sikeres életművet s a Szentföldön gyökeret eresztett családot hagyott maga után. E siker titka a fantasztikus nyitottság s a csak a halállal kiapadt energia, amelyet mindig valamilyen új feladat, munka kötött le. Ezért szippantotta magába még sok félbehagyott tervünket a jeruzsálemi sír – de legalább az Olajfák hegyén, ahol a legnagyobb megtiszteltetés kivárni a Messiást.

S a mostani szám a megjelenésének elcsúszása miatt – augusztus végére terveztük – az ősz is folytatja rettenetes kaszás munkáját, ezért újabb veszteséget kell felvésni az emlékezés falára.

Csoóri Sándor is hangsúlyosan ott volt az új *Múlt és Jövő* születésénél, úgyve bátorításánál. A címlapon is. Az 1990/2. számén, egyébként Kertész Imre tár-

saságában. (Nincs ennél korfestőbb adat: de hiszen ez a jelent múlttá és jövővé merevítő folyóirat igazi funkciója.) A *Nappali hold*at ugyan „nem oldja békévé az emlékezés”, de nem ad jogot, hogy ebben az életben s azon túl is, ne maradjunk beszélő viszonyban. Nagy költő, jelentős történelmi alak hagyott itt bennünket – s ha a magyar kultúrában (is) elhelyezzük magunkat, akkor viszonyunk van vele. Persze, nincs más lehetőségünk, módunk – hol a feneben is máshol? –, mint hogy elsősorban ott helyezzük el magunkat.

A PIM-ben (ez az autentikus hely egy-egy írását megidézve elbúcsúzni tőle), 2016, szeptember 20-án az elvesztésén túl mégjobban fáj, hogy a „szakma”, vagy a „tábor” szinte abszolút távollétével tüntetett, ahogy hasonlóan tett – súlyát megmászva (elhazudva) a *so called* mértékadó sajtó is. Pedig a jelentéktelenítés nem ment fel a megértésre törekvés, s ezzel végső soron a magunk helyzete megértése s úgy-ahogy elfogadásának a gyötrő kérdésével való szembenézés alól. Ha Csoóri Sándorral nem beszélünk, nem beszélünk Illyés Gyulával, Németh Lászlóval – a magyar nemzet egy olyan történelmi osztályának leghitelesebb és legmagasabb színvonalú képviselőivel, akik a magyar nemzetet történelmi (s nem manipulált) jogon megtestesítik, még akkor is, ha ez számunkra fájdalmas, vitára készítő, vagy akár elfogadhatlan.

Sándor, ha én „kisebbségben” ígérhetem, fogunk mi beszélni, lehet, egyre többet, mint erre valaha gondoltunk, amikor utoljára fogtunk kezét a Vörösmarty téren.

Kőbányai János

Szomorú világhír a Szentföldön

Régi igazság: nem lehet elbújni, odébb lépni az otthoni – tehát az igazi – gondok elől. Szétbogozhatatlan szövevényei utánunk türemkednek, körbevesznek, váltsunk akár földrészt is sietős órák alatt a modern (s ezért kicsit embertelen) technika jóvoltából. S ezek a gondok világnyaiak – mert otthoniak – az egész világ központi gondoljaival szemben is...

Beirtakozni indulok a Scopus-hegyi Héber Egyetemre, ahol egy évig hallgatók judaisztikát és héber nyelvet. („Nagyon szép, amit a *Múlt és Jövő*vel csinálsz, de botránnyos, hogy nem tudsz héberül alapszinten sem” – így a temesvári születésű Ezra Fleischer, a középkori héber költészet professzora – itteni támogatóm.) A Ramat

Eskol nevű városrész emelkedőire kaptatva roppant, se ki, se be dugóba keveredünk. Bombariadó – mondja a motort kikapcsolva a fogadó professzor, s szavait viiiijj-viiiijj, vércse-dzsipek húzzák alá. Erre a főútra csatlakoznak be a Ramallahból és a Nablusból Jeruzsálembe tartó utak, mondja, ezért itt gyakrabban a torlódások. Az egyetem adminisztrációján az uszodabérlet, a könyvtárjegy mellett a számomra kiutalandó gázárlapot is lajstromba veszi a kedvesen mosolygó hivatalnoknő. Néhány perccel a kol böszéder (azaz: everything is O. K.) formaságok után a szikrázó napverésben izzó Júdeai-sivatag fölött már arról folyik a szó, mit írt Csoóri Sándor a Hitel nevű lapban. S hogy azért ne teljesen

otthon érzem magam: nem népiesek és urbanusok, hanem „populist”-ok és „urbanist”-ok csapnak össze a szél alig legyezte, bágyadt pálmafák fölött.

Az előadó, Deák István (Columbia University, New York) írásait – történelmi esszéit, publicisztikáját – egy ideje már ismeri a magyar olvasó. Hogyne lettem volna kíváncsi rá – mert hol másutt ismerkedjék meg vele az ember, mint Jeruzsálemben?

Előadása „Az antiszemita veszély Kelet- és Közép-Európában az új változások tükrében” című konferencia része, ahol német, orosz, román, lengyel tudósok elemezték hazájuk változásait, s bennük a – bizonyos fókig törvényszerűen – fellángoló antiszemitizmust. Izrael zsidó ország, állam. Tehát: semmi sem idegen számára, ami zsidó. Az aggodó érdeklődés: az idegszálak normális működése. Az egyetem széles karéjú konferenciaterme zsúfolásig megtelt. Nem kell biztatni a hozzászólókat, kérdezőket.

Deák professzor a legfrissebb aktualitással kezd: a taxisblokáddal, amelynek indulata a harmincas évek Németországának gazdasági problémáit s az ennek nyomán keletkező romboló intoleranciát idézi. (Honnan a naprakész informáltság, főképp a naprakész beleérző képesség ilyen távoból? – amelyet írásaiban is megcsodáltam.) S aztán Csoóri. Pályáját hosszan és becsületesen árnyaltan elemzi. Ellenzéki múltját és érdemeit. Kapcsolatát Aczállal („The jewish origin of the ex-cultural leader of the Kádár régime”). Szerepét. A szerep jellegét, amelyet Illyés Gyulától örökölt. Zsidó barátait. Azt, hogy idáig a zsidók biztos védelmezőjének számított.

A Csoóri-gesztuscikk hatása végigvonul az előadás. Amikor Deák István megkapta a fölkérést, bizonyára nem így építette föl a mondandóját. A döbbenet, a sokk azonban, amit a cikk az óceánon túl is keltett, vagy az igazság, amit villámfényként megvilágított, most uralja a professzor beszédét. Egy olyan közönség előtt, amely – mivel túlnyomó része először hallhatott a költőről – bizonyára általánosabb ismeretekre szomjazik. (Szomorú világhír, itt, a világ közvetlenül is érzékelhető szívdobbanásai közelében – szólok ki a tudósításból, nem téve hozzá többet, mert számomra a Csoóri-ütés közvetlenebb-mélyebbre hatoló, semhogy reagálhatnék rá.)

A helyzet rossz – szögezi le a professzor. Ha egy Csoóri nagyságrendű író jut idáig, az fenyegető trendet mutat. De nem is egyértelműen negatív. Felhangzik Esterházy Péter, Mészöly Miklós neve és példája, valamint kollégájuké, Göncz Árpádé is, aki most történetesen köz-

Csoóri Sándor ELVESZETT UTAK

Kőbányai Jánosnak
a 2009-es Könyvnap
utolsó óráiban, amikor
rólad kezdett a fertőse-
len. Remélem, hogy lesz
még alkalomod folytatni
a beszélgetést.

NAP KIADÓ

barát. keiszondóval,
Csoóri Sándor

2009
11-2

társasági elnök, és nemcsak a zsidók, de bárki kirekesztésének ellensége. S a magyar népé is, amely nem hallgatott az egyszer már katasztrófába sodródó, s most újból előrángatott ordas eszmékre. A legutóbbi helyhatósági választások eredménye azt mutatta, hogy a kirekesztés nemhogy elérte volna célját, de visszahullt a felelevenítő fejére.

Nem az antiszemitizmus a mai magyar zsidóság legfőbb problémája – zárta előadását Deák István –, hanem annak a gazdaságnak és sokszínűségnek (multicolored) megszűnése, amit ők képviseltek az egyetemes magyar kultúrában, amikor a kiegyezést követő ötven évben közösen teremtették meg a modern Magyarországot. Ez az elem az új változások fényében is örökre visszahozhatatlannak látszik.

Népszabadság, 1990. nov. 5.